

Аннотация. В статье рассмотрена сущность понятий «креативность» и «креативный персонал». Раскрыта последовательность разработки креативных идей. Определены основные признаки характера, свойственные креативным людям, и качества креативных работников. Приведена классификация компонентов креативных ресурсов персонала предприятия. Установлено, что важнейшим способом повышения креативности персонала является мотивация. Выделены факторы, влияющие на креативное становление персонала предприятия.

Ключевые слова: креативность, креативный персонал, творчество, предприятие, инновации, инновационное развитие.

Summary. The author proposes the classification of components of creative resources of the employee, indicating the effective management of the process of developing personnel's creativity, takes into account each of the components associated with the conditions of the internal organizational environment, cognitive, personal, and motivational features of a person. The author distinguishes three essential elements of creativity: competence, creative thinking, and motivation. It is emphasized that the most important way to increase personnel's creativity is motivation. The following factors that influence the creative formation of the personnel of the enterprises the author distinguishes.

Key words: creativity, creative personnel, art, enterprise, innovation, innovative development.

УДК 338.242.2

Цибульська Е. І.
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки та права
Харківського гуманітарного університету
«Народна українська академія»

Tsybulska E. I.
PhD in Economy, Associate Professor,
Associate Professor of Economics and Law Department
Kharkov University of Humanities «People's Ukrainian Academy»

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ: ДОСЛІДЖЕННЯ СУТНОСТІ В ЕПОХУ ЕКОНОМІКИ ЗНАНЬ

COMPETITIVENESS OF THE NATIONAL ECONOMY: RESEARCH OF HIS SATISFACTION IN THE EPOCH OF ECONOMICS KNOWLEDGE

Анотація. У статті розглянуто підходи до визначення поняття національної конкурентоспроможності. На основі вивчення різних позицій зарубіжних та вітчизняних учених узагальнено поняття національної конкурентоспроможності в епоху економіки знань. Національну конкурентоспроможність можна визначити як здатність країни забезпечити стає економічне зростання та високу соціальну спрямованість національної економіки. Досліджено чинники національної конкурентоспроможності в умовах глобалізації світових ринків. Обґрунтовано, що освіта стає найважливішим фактором забезпечення конкурентоспроможності економіки держави.

Ключові слова: національна економіка, конкурентоспроможність, національна конкурентоспроможність, конкурентні переваги, освіта.

Постановка проблеми. Процеси інтеграції світового економічного простору і формування глобального ринку, а також об'єктивний характер конкурентної боротьби вийшли на рівень окремих країн і регіонів. Розширення світогосподарських зв'язків України, посилення залежності національної економіки від процесів глобалізації та інтеграції та, як наслідок, підвищення міжнародної конкуренції актуалізують проблему розвитку національної конкурентоспроможності. Розробляючи свою довгострокову економічну політику, багато країн, у тому числі й Україна, ключовим питанням визначають національну конкурентоспроможність своїх економік. У зв'язку із цим виникає необхідність дослідження сучасних наукових уявлень про сутність національної конкурентоспроможності країн, чому й присвячено цю статтю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічною основою дослідження є праці класиків економічної науки в галузі ринкової економіки та конкуренції, зокрема А. Сміта, Д. Рікардо, Ф.Б. Ларрен, К. Маркса, Дж.С. Мілля, А. Маршалла, П. Сраффи, Дж.Д. Сакса, Дж. Данкінга, Дж. Стігліца, Дж. Робінсона, Е. Чемберліна, М. Портера, Ж. Вальтера, І. Ансоффа, А. Томпсона.

Вагомий внесок у розвиток методології конкурентоспроможності національної економіки здійснили такі вітчизняні вчені, як: В. Алещенко, О. Амоша, О. Білоус, В. Будкен, І. Бураковський, І. Відоменко, Т. Гончар, Н. Гражевська, В. Дикань, Я. Жаліло, О. Кендюхов, Б. Квасюк, Д. Малащук, А. Мельник, А. Москвіна, В. Новицький,

Ю. Пахомов, А. Поручник, А. Румянцева, В. Сіденко, Н. Татаренко, А. Філіпенко, О. Чепурна та ін.

Незважаючи на велику кількість наукових праць, присвячених національній конкурентоспроможності, тлумачення даної категорії різними авторами знаходиться у діапазоні від мікро- до мегарівнів, що дуже утруднює подальший аналіз факторів підвищення конкурентоспроможності і потребує подальшого поглибленого дослідження, особливо в епоху економіки знань.

Мета статті полягає у вивченні сутності поняття національної конкурентоспроможності в епоху економіки знань.

Вклад основного матеріалу дослідження. Низка авторів [1] стверджує, що універсального поняття конкурентоспроможності не може бути, оскільки його необхідно інтерпретувати стосовно об'єкту (товару, послуги, фірми, галузі, регіону, країни) дослідження. Відповідно виділенню того чи іншого об'єкта дослідження (товару, послуги, підприємства, країни і т. д.) визначається поняття конкурентоспроможності, що відображає зміст і специфіку досліджуваного явища. Таким чином, конкурентоспроможність – це складна економічна категорія, яка розглядається на декількох рівнях:

- конкурентоспроможність товару;
- конкурентоспроможність товаровиробника;
- галузева конкурентоспроможність;
- конкурентоспроможність країн, вона ж – конкурентоспроможність національної економіки.

Класична теорія міжнародного поділу праці, яка є фундаментом теорії конкурентоспроможності національної економіки, належить Адаму Сміту (теорія абсолютних переваг) і Давиду Рікардо (теорія порівняльних переваг).

У теорії поняття конкурентоспроможності товару, підприємства, галузі досить добре визначені і загальновідомі. Що стосується конкурентоспроможності національної економіки (часто ще вживають термін «міжнародна конкурентоспроможність економіки»), то це досить складне, багаторівневе поняття, яке не має єдиного загальновизнаного визначення не тільки у вітчизняній, а й у зарубіжній науці.

Слід констатувати досить широкі розбіжності в поглядах на сутність і природу конкурентоспроможності країни. У цілому національна конкурентоспроможність країни визначається як концентроване вираження економічних, науково-технічних, виробничих, організаційно-управлінських, маркетингових та інших можливостей, що реалізуються в товарах і послугах, успішно протистоять конкуруючим із ними закордонним товарам і послугам як на внутрішньому, так і на зовнішніх ринках [2].

Поняття «конкурентоспроможність економіки» було введено в науковий обіг професором Гарвардської школи бізнесу М. Портером в його монографії «Конкурентні переваги націй», яка вийшла в 1990 р. М. Портер, будучи консультантом із конкурентоспроможності цілої низки великих американських компаній, прийшов до необхідності визначити зміст поняття «конкурентоспроможність» щодо країни як об'єкта дослідження [3]. Справа в тому, що більшість учених тоді трактувала це поняття по-різному, залежно від сфери своєї діяльності. Одні вважали, що конкурентоспроможність держави – це категорія макроекономіки, що досягається за допомогою таких важелів, як курси валют, ставки відсотка, рівновага платіжного балансу, інші – як багаті природні ресурси, достаток дешевої робочої сили і т. п. Але задовільного пояснення не давав жоден із цих підходів, зважаючи на велику кількість винятків та обмежень. Сам М. Портер визначав конкурентоспроможність країни як «...продуктивність використання ресурсів, що виражається у вартості віддачі від одиниці праці або капіталу: ...продуктивність –

головна визначальна риса рівня життя в країні, оскільки в ній – основне джерело доходу на душу населення». З представленого визначення випливає, що добробут країни визначається виходячи з ефективності діяльності окремих фірм, фактично ставиться знак рівності між добробутом держави і фірм. Разом із тим очевидно, що конкурентоспроможність національної економіки залежить не тільки від діяльності національних підприємств, а й від зовнішніх чинників (наприклад, геоекономічного положення країни, її зовнішньоекономічної політики та ін.).

Комісія з промислової конкурентоспроможності при президентові США визначає сутність конкурентоспроможності національної економіки як «можливість країни в умовах вільного і справедливого ринку виробляти товари і послуги, які відповідають вимогам світових ринків за одночасного збереження або підвищенні реальних доходів своїх громадян» [4].

Сучасні дослідження концепції конкурентоспроможності національної економіки визнають державу, науково-дослідні інститути і транснаціональні компанії досліджуваної країни як основні інституційні чинники, що впливають на конкурентоспроможність національної економіки держави на макроекономічному рівні. Наприклад, згідно з визначенням Міжнародного інституту менеджменту, конкурентоспроможність національної економіки – «сфера економічних знань, аналізує факти і політику, які формують здатність країни створювати і підтримувати умови, що забезпечують будівлю додаткової вартості з боку підприємств і більш високий рівень добробуту населення» [5].

Звісно ж, конкурентоспроможність національної економіки включає не тільки безпосередньо конкурентоспроможність національного господарства, а й конкурентоспроможність державного апарату, а також конкурентоспроможність суспільства у цілому. Сталий розвиток країни, підвищення рівня життя її населення неможливі без конкурентоспроможного державного, політико-правового і суспільного устрою, що і відбивається у такому визначенні: «Конкурентоспроможність країни складається з конкурентоспроможного приватного сектора (компаній, підприємств та ін.) й ефективного публічного сектора (органи влади, освіта, охорона здоров'я та ін.)» [6].

Нобелівський лауреат Л. Клейн основною відмінною рисою конкурентоспроможної економіки висуває наявність стійких темпів економічного зростання в 3–4% на рік, що має забезпечувати неухильне підвищення рівня життя [7]. Звісно, для окремих країн, передусім тих, що розвиваються, орієнтованих на стратегію наздоганяючого розвитку, теза про «оптимальні» темпи економічного зростання в 3–4% є спірним. Так, для Китаю такі темпи повинні становити, за оцінками експертів, не менше ніж 7% на рік, щоб за інших рівних умов рівень життя у цій країні відповідав аналогічним показникам найбільш розвинених держав світу.

Існує низка визначень конкурентоспроможності країни, що відображають її суть через вплив тих чи інших факторів. Так, Я.М. Росс визначає конкурентоспроможність економіки через «додану вартість, яку привносить у товар НДДКР» [8].

За визначенням М. Гельвановського, конкурентоспроможність – це здатність компаній, галузей, регіонів і націй створювати порівняно високий рівень доходів і заробітної плати, залишаючись відкритими для міжнародної конкуренції [9]. У цьому разі конкурентоспроможність включає елементи продуктивності, ефективності й прибутковості. Однак самі по собі вони не є вичерпними і не задають кінцевої мети. Це – потужні засоби досягнення зростання рівня життя і матеріального добробуту, тобто інструмент для вирішення завдань.

Ю. Куренков та В. Попов [10] вважають, що конкурентоспроможність країни на національному ринку (національна конкурентоспроможність у ринковій системі) – це здатність національної економіки виробляти і споживати товари і послуги в умовах конкуренції з товарами і послугами, виробленими в інших країнах, а результатом конкуренції повинно бути зростання рівня життя населення за дотримання міжнародних екологічних стандартів. Критеріями конкурентоспроможності виступають: позитивний баланс зовнішньої торгівлі, платіжний баланс; зростання золотовалютних резервів; зростання освітнього рівня, економічна інфраструктура, якість життя. Очевидними перевагами цього підходу до визначення конкурентоспроможності є те, що автори пропонують урахувати не тільки виробництво, а й споживання, і вказують на необхідність урахування екологічного чинника.

На нашу думку, наведені визначення анітрохи не суперечать один одному, оскільки відображають різні аспекти проблеми конкурентоспроможності національної економіки. Представлені концепції дають змогу стверджувати, що визначення конкурентоспроможності має досить широкі рамки охоплення, включає низку аспектів не тільки власне економічної політики, а й питання соціального та екологічного розвитку країни.

На основі розглянутих визначень сутності національної конкурентоспроможності країни виділили низку істотних характеристик цієї концепції.

По-перше, національна конкурентоспроможність країни – об'єктивний процес, що відображає безперервність і динамічність розвитку економічної системи. Відповідно, конкурентоспроможність вимагає постійного моніторингу і підтримки на відповідному рівні шляхом розроблення й упровадження коригувальних впливів у рамках державної політики, стратегії компаній і т. д.

По-друге, конкурентоспроможність країни безпосередньо залежить від рівня конкурентоспроможності вітчизняних компаній і вироблених ними товарів, що користуються попитом як на міжнародному, так і на національному ринках. Більше того, ефективність виробництва, розподілу і реалізації товарів включає як здатність економічних інститутів формувати сприятливі умови, так і можливість фірм і галузей скористатися цими умовами для створення й утримання конкурентних переваг.

По-третє, міжнародна конкурентоспроможність економіки в рамках економічної політики розглядається як центральна проблема і найважливіший інструмент підвищення рівня життя і поліпшення суспільного добробуту. В кінцевому підсумку мета підвищення міжнародної конкурентоспроможності для жителів країни – високий рівень соціального розвитку і стійкі темпи економічного зростання в довгостроковій перспективі, підтримка соціально-політичної і правової стабільності суспільства.

По-четверте, сучасні концепції та стратегії підвищення конкурентоспроможності національної економіки будуються на базі інноваційної спроможності країни, її розвинутого науково-технічного потенціалу, продуктивності використання ресурсів, що виражається у вартості віддачі від одиниці праці або капіталу. При цьому країна здатна збільшувати (або зберігати наявну) свою ринкову частку в тих товарних категоріях, які визначають її міжнародну спеціалізацію, а також формувати нові ніші на світовому ринку високотехнологічних товарів. Зазначені характеристики необхідно розглядати у взаємозв'язку і динаміці. Кожна з них повинна бути конкретизована певним набором ознак і показників, що дають змогу судити про рівень розвитку властивості конкурентоспроможності конкретної країни.

У кінцевому підсумку формування конкурентоспроможності як найважливішої комплексної властивості економіки тісно пов'язане з якісними характеристиками інвестування, ступенем її інноваційності, реальними можливостями переходу на більш високі технологічні рівні.

Багато авторів розглядають поняття національної конкурентоспроможності як здатність країни забезпечувати сталий економічний розвиток. У своїх працях Дж. Сакс зазначає, що конкурентоспроможність національної економіки характеризується наявністю в країні здорового ринку, чинників виробництва та інших макроекономічних характеристик, які визначають стабільне економічне середовище [11].

Фахівці ОЕСР визначають це поняття як ступінь здатності країни виробляти товари і послуги, що відповідають світовим вимогам, за одночасного збереження або підвищення протягом тривалого часу реальних доходів своїх громадян в умовах вільного і справедливого ринку [12]. У такому контексті Щорічник світової конкурентоспроможності аналізує, як країни і підприємства управляють сукупністю своїх конкурентних переваг, щоб досягти добробуту або прибутку [13].

А.Ф. Мельник у своїх роботах, присвячених цьому питанню, визначає конкурентоспроможність національної економіки як можливість економічної системи забезпечувати за будь-якого впливу внутрішніх і зовнішніх чинників соціально-економічну оптимальність, яка проявляється у значному суспільному ефекті. Її характеризують із позицій ресурсного, факторного та рейтингового підходів [14].

Т.В. Хворост дає таке визначення досліджуваної категорії: «Національну конкурентоспроможність можна визначити як здатність країни до створення умов, у яких підприємства можуть генерувати стійке зростання економіки, забезпечувати довгострокову прибутковість та створення робочих місць» [14].

На думку М.І. Синюченко, «національна конкурентоспроможність – це спроможність країни створювати правові, інфраструктурні, наукові, фінансові й у цілому весь спектр інституційних умов, які дають змогу економіці розвиватися динамічно, використовуючи інноваційні технології на всіх рівнях, і на цьому фундаменті створювати умови для збільшення добробуту громадян країни та підвищення соціально-економічної результативності, яка виявляється у високому суспільному ефекті» [15, с. 16–17].

Узагальнюючи різні трактовки поняття «національна конкурентоспроможність», слід відзначити, що на сучасному етапі еволюції людства відбувається становлення нової економіки (економіки знань), де знання та компетенції набувають статусу основних виробничих ресурсів, а навчання перетворюється на домінуючий суспільний процес, і цей факт потрібно враховувати під час формування даного визначення. Відомий американський економіст Р. Флорида стверджує, що кінець ХХ – початок ХХІ ст. характеризується зміною соціально-економічної формації, а саме переходом від індустріальної до креативної економіки, основою якої виступають інтелектуальний потенціал, знання та креативність як здатність окремих осіб до генерування якісно нових ідей та прийняття нестандартних рішень. Він зазначає, що сьогодні у промислово розвинених країнах у середньому 25–30% зайнятих працює у креативному секторі (тобто у таких сферах, як НДДКР, науково-технологічні галузі промисловості, правова та фінансова діяльність, охорона здоров'я, мистецтво, музика, культура, дизайн), причому ця частка постійно зростає [16].

Зазначимо, що країна, створюючи середовище, яке сприяє активізації креативних здібностей власного населення і залученню іноземних фахівців, прискорює темпи інтеграції до глобальних інформаційно-комунікаційних та виробничих мереж. Як стверджує американська дослідниця А. Саксеніан, це пояснюється високою потребою високоосвічених працівників у міжнародному спілкуванні, співробітництві, обміні досвідом тощо [16]. Досягнення глобального лідерства країнами повинно базуватися на мобілізації креативного потенціалу власного населення, заснованого на політиці створення привабливих умов проживання та праці для висококваліфікованих робітників.

Роль освіти у формуванні національної конкурентоспроможності постійно зростає. За словами Л. Тюрлоу, професора економіки Нью-Йоркського університету, «в XXI столітті освіта та кваліфікація робочої сили стануть домінуючим зняряддям конкуренції» [14].

Освіта стає найважливішим фактором забезпечення конкурентоспроможності економіки держави, капіталом, який концентрується розвиненими державами для утримання монополії в геополітичному просторі. Так Консультативний комітет із промислових досліджень і розвитку Комісії Європейського Союзу в докладному дослідженні кваліфікаційного рівня робочої сили в Європі прийшов до такого висновку: «Без конкурентоспроможної системи освіти не може бути конкурентоспроможної робочої сили, а без останньої – конкурентоспроможної економіки» [17].

Висновки. Отже, національна конкурентоспроможність в епоху економіки знань – це здатність країни забезпечити високу соціальну спрямованість національної економіки, підвищення її рівня соціально-економічної результативності та збільшення добробуту громадян країни відносно зовнішніх аналогів на базі сталого економічного зростання шляхом використання інноваційних технологій, розвитку людського капіталу та інтелекту нації.

Список використаних джерел:

1. Алещенко В.В. Теоретико-методологические вопросы конкурентоспособности экономической системы / В.В. Алещенко // Маркетинг в России и за рубежом. – 2005. – № 1. – С. 106–119.
2. Внешнеэкономический толковый словарь / Под ред. И.П. Фаминского. М.: Инфра-М, 2000. – 458 с.
3. Портер М. Международная конкуренция. Конкурентные преимущества стран / М. Портер. – М.: Альпина Паблишер, 1993. – 947 с.
4. Global Competition: The New Reality, Report of the President's Commission on Competitiveness. – Vol. 2. – Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1985.
5. Institute of Management Development, IMD [Online]: <http://www.imd.org>.
6. Совет по национальной конкурентоспособности [Online]: <http://www.conc.org>.
7. Competitiveness: 23 Leaders speak out // Harvard business review. Boston, 1997. – Vol. 55. – № 4. – P. 108–123.
8. Ross S.M. Successful! R. and D. management: catalyst for competitive advantage // Vital speeches of the day. – N.Y., 1986. – Vol. 52. – № 12. – P. 374–378.
9. Гельвановский М.И. Конкурентоспособность России в 90-е годы: межстрановой макроэкономический анализ / М.И. Гельвановский. – М.: ИМЭМО РАН, 2000. – 125 с.
10. Конкурентоспособность России в глобальной экономике / Ю.В. Куренков [и др.]. – М.: ИМЭМО РАН, 2003. – 150 с.
11. Сакс Дж.Д., Ларрен Ф.Б. Макроэкономика. Глобальный подход / Дж.Д. Сакс, Ф.Б. Ларрен; пер. с англ. – М.: Инорра, 1996. – 848 с.
12. Global Competitiveness Yearbook, 2001. – P. 43 [Online]: <http://www.weforum.org/gcr/Fundamentals.pdf>.
13. Arturo Bris (2015), Revisiting the Fundamental.s of Competitiveness: A Proposal «IMD World competitiveness yearbook 2015». – P. 492–497 [Online]: <http://www.imd.org/uupload/imd.website/wcc/Fundamentals.pdf>.
14. Хворост Т.В. Стан конкурентоспроможності національної економіки України / Т.В. Хворост // Економіка і суспільство. – 2017. – № 10. – С. 145–148.
15. Синюченко М.І. Конкурентоспроможність національної економіки: дослідження ефективності факторів зростання / М.І. Синюченко // Бізнес Інформ. – 2014. – № 7. – С. 14–17.
16. Брикова І.В. Ключові фактори формування інноваційних конкурентних переваг національних регіонів в умовах становлення економіки знань / І.В. Брикова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kiev.convdocs.org/docs/315/index-80675.html/>.
17. Мартынюк Е.А. Прикладные проблемы формирования инновационной экономики России / Е.А. Мартынюк [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://cfin.ru/bandurin/article/sbrn08/13.shtml>.

Аннотация. В статье рассмотрены подходы к определению понятия национальной конкурентоспособности. На основе изучения различных позиций зарубежных и отечественных ученых обобщенно понятие национальной конкурентоспособности в эпоху экономики знаний. Национальную конкурентоспособность можно определить как способность страны обеспечить устойчивый экономический рост и высокую социальную направленность национальной экономики. Исследованы факторы национальной конкурентоспособности в условиях глобализации мировых рынков. Обосновано, что образование становится важнейшим фактором обеспечения конкурентоспособности экономики государства.

Ключевые слова: национальная экономика, конкурентоспособность, национальная конкурентоспособность, конкурентные преимущества, образование.

Summary. In the article the approaches to the definition of national competitiveness are considered. On the basis of various points of view of foreign and domestic scientists conclusions are made on the generalization of the concept of national competitiveness in the epoch of economics knowledge. National competitiveness can be defined as the ability of the country to ensure sustainable economic growth and a high social orientation of the national economy. Factors of national competitiveness in conditions of globalization of world markets were studied. It is substantiated that education becomes the most important factor in ensuring the competitiveness of the state economy.

Key words: national economy, competitiveness, national competitiveness, competitive advantages, education.